

**Шартли ҳукм қилинган маҳкумлар билан ишлаш
хориж тажрибаси**

Давронов Фаррух Хуснидин ўғли

ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ АКАДЕМИЯСИ

3 БОСҚИЧ КУРСАНТИ

Турсуналиев Дилмурод Охунжон ўғли

ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ АКАДЕМИЯСИ

3 БОСҚИЧ КУРСАНТИ

Аннотация: Ушбу мақолада ишда Профилактика инспекторининг шартли ҳукм қилинган маҳкумлар билан ишлаш фаолиятининг моҳияти ва ўзига хос хусусиятлари, асосий йўналишлари, усул ва шакллари, хорижий давлатлар тажрибаси ва уларнинг тахлили, ушбу фаолиятдаги муаммо ва камчиликлар ҳамда уларнинг ечимлари юзасидан таклифлар ёритилган.

Калиит сўзлар: Шартли ҳукум қилинган шахс, синов мудати, ппробаця, назорат остига олинганлар, маҳкум.

Аннотация: В данной статье освещаются сущность и специфика деятельности инспектора профилактики по работе с осужденными условно-досрочного освобождения, основные направления, методы и формы работы, опыт зарубежных стран и их анализ, проблемы и недостатки данной деятельности, а также предложения по их решению.

Ключевые слова: Условно осужденный, испытуемый, испытываемый, находящийся под наблюдением, осужденный.

Annotation: In this article, the work of the preventive inspector at work with conditionally convicted convicts is highlighted by suggestions on the problems and solutions to the problems of this activity, the main areas, methods and forms, the experience of foreign countries and their taxability, problems and shortcomings in this activity.

Key words: *Conditional convicted person, test mudat, pprobasya, supervised, convicted.*

Ўтган йиллар давомида мамлакатимизда амалга оширилган ислохотлар самарасида инсонпарварлик нуқтаи назардан жиноят қонунчилигининг либераллаштирилиши, жавобгарлик ва жазо тизимининг юмшатилиши ҳамда жиноят содир этган шахсга янада кенгрок имкониятлар берилиб, мазкур ислохотлар маҳкумни тузалиш йўлига ўтишга жалб қилинишида муҳим аҳамият касб этиб келмоқда. Ўз навбатида, жиноят-ҳуқуқий институтлар қаторида жазодан озод қилишнинг тури ҳисобланган шартли ҳукм қилишни ислоҳ этиш ҳам ҳар доим кун тартибидаги асосий масаладир.

Шартли ҳукм қилиш институти билан боғлиқ қатор самарали ислохотлар амалга оширилган бўлишига қарамасдан, бугунги кунда ижтимоий муносабатларнинг кескин ривожланиши, жамиятда юз бераётган ўзгаришлар ушбу соҳани қайта кўриб чиқишни, уни ислоҳ этиш эҳтиёжи юзага келганлигини кўрсатмоқда. Шу мақсадда, биз қуйида жиноят қонунини либераллаштириш шароитида шартли ҳукм қилишнинг самарадорлигини ошириш имкониятлари хусусида айрим мулоҳазаларимизни баён этамиз. Шу нарса диққатга сазоворки, жарима тариқасидаги жазо аксарият ривожланган мамлакатларда асосий ва кўшимча жазо сифатида кенг қўлланилади. Чет эл мамлакатлари қонунчилигида жаримани ё шартли равишда, ё шартли ҳукм қилишда қўллаш имкониятлари назарда тутилган. Масалан, Швеция ЖКга кўра, суд жарима тариқасидаги жазо етарли бўлмаган жиноят учун шартли ҳукм қилиш ҳуқуқига эга (Швеция ЖК 27-боби 1-моддаси). Бу ҳолда шахс ҳукм қилинади, унга пробация даври учун белгиланган муайян мажбуриятларни бажариш юкланади ва жарима тайинланади. Франция ЖК судларга жарима тариқасидаги жазонинг ижросини кечиктиришни наинки жисмоний, балки юридик шахсларга нисбатан қўллашга ҳам ижозат

беради. Шунга ўхшаш норма Япония ЖКда ҳам мавжуд: унда шартли ҳукм қилиш – жазонинг ижросини кечиктириш суд томонидан икки юз минг йенадан ортиқ бўлмаган миқдорда жаримани тайинлаш вақтида белгиланиши мумкинлиги назарда тутилган. Жарима тариқасидаги жазонинг самаралилиги шак-шубҳасиздир.

Россия федератцисияси қонунчилигига кўра агар ахлоқ тузатиш ишлари, харбий хизматдаги чеклаш, интизомий қисмда қамоқ ёки саккиз йилгагача озодликдан маҳрум қилиш тайинланганидан кейин суд маҳкумни жазони амалда ўтамасдан тузатиш мумкин деган хулосага келса, Хукм чиқарган бўлса тайинланган жазони шартли деб ҳисоблаш тўғрисида қарор қабул қилади ва шартли ҳукм чиқаради

Хукм тайинланмайди:

1. Ўн тўрт ёшга тўлмаган вояга етмаганларнинг жинсий дахлсизлигига қарши жиноятлар учун судланган.

2. Оғир ёки ўта оғир жиноятни қасдан содир этганлиги учун шартли равишда тайинланган ҳолда синов муддати давомида ёки қасдан жиноят содир этганлик учун тайинланган жазонинг ўталмаган қисми давомида, шартли равишда озод қилишда содир этганда.

3. Хавфли ёки ўта хавфли ретцидивист ҳолатида

4. Шартли жазо тайинлашда суд содир этилган жиноятнинг Шусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражасини, айибдорнинг шахсини, шу жумладан жазони енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларини ҳисобга олади.

Шартли жазо тайинлашда суд синов муддатини белгилайди, бу муддат давомида маҳкум ўзининг тuzалганлигини хатти-харакатлари билан исботлаши шарт. Бир йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилиш ёки жазонинг енгилроқ тури тайинланганда, синов муддати камида олти ой ёки уч йилдан кўп бўлмаган, озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланганда еса камида олти ой бўлиши керак. Бир йилдан ортиқ муддат ёки камида олти ой ва беш йилдан ортиқ бўлмаган муддатлар, синов

муддати Хукм қонуний кучга кирган кундан бошлаб ҳисобланади. Синов муддати Хукм эълон қилинган кундан бошлаб ўтган вақтни ўз ичига олади.

Интизомий харбий қисмда қамоққа олиш тарзидаги жазо тайинланган тақдирда Хукм эълон қилинган кундаги харбий хизматни ўташ қолган муддат шартли синов муддати этиб белгиланади. Шартли ҳукм қилинганда қўшимча жазо турлари ҳам белгиланиши мумкин. Суд шартли равишда жазо тайинлашда унинг ёши, меҳнатга лаёқатлиги ва соғлиғи ҳолатларини ҳисобга олган ҳолда унинг зиммасига муайян мажбуриятларни юклайди. Назорат қилиш юклатилган органга хабар бермасдан доимий яшаш жойи, иш ва ўқиш жойини ўзгартирмаслик, алкоғолизм, гиёҳвандлик ёки жинсий йул билан юқадиган касалликлардан даволанаётган, умумий таълим муассасида ишлаётган ёки ўқишни давом эттирадиган шартли жойларни назорат қилувчи давлат органларига хабар бериши шарт.

Агар синов муддати ўтгунга қадар шартли ҳукм қилинган маҳкум ўз хатти-ҳаракатлари билан тузалганлигини исботлаган бўлса, жиноят туфайли етказилган зарарни тўлиқ ёки қисман қоплаган бўлса, суд қарорида курсатилган шартли ҳукм қилинган маҳкумни устидан назоратни амалга оширувчи орган томонидан киритилган тақдимномага асосан маҳкумга нисбатан белгиланган шартларни олиб ташлаши мумкин. Россия федерацияси қонунчилигига биноан ҳам суд томонидан агар маҳкум ахлоқ тузатиш ишлари, харбий хизматдаги чеклаш, интизомий қисмда қамоқ ёки саккиз йилгагача озодликдан маҳрум қилиш тайинланганидан кейин суд маҳкумни жазони амалда ўтамасдан тузатиш мумкин деган ҳулосага келса шартли равишда ҳукм чиқаради. Грузия Жиноят кодексига кўра шартли ҳукмни қўллашда синов муддати озодликдан маҳрум қилиш жазосига қараганда енгил жазо тури тайинланганда бир йилдан уч йилгача, унча оғир бўлмаган ҳамда эҳтиётсизлик орақасида содир этилган жиноят учун озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланганда бир йилдан олти

йил муддатгача, агарда бир неча жазолар бўйича якуний жазо тайинлашда жиноятлар мажмуи ёки бир неча ҳукм юзасидан икки йилдан олти йил муддатгача белгиланади

Беларусия , Украина ва Қирғизистон Жиноят кодексларида эса шартли ҳукми қўллашда белгиланадиган синов муддати Ўзбекистон Жиноят кодексига назарда тутилган синов муддати билан бир хил, яъни бир йилдан уч йилгача белгиланади.

Америка Қўшма Штатларида судьялар кичик жиноятни биригчи марта содир этганларга шартли жазо беришлари ва прокурорлар а қисми сифатида шартли жазоларни тавсия қилиши мумкин.

Шартли ҳукм Канада ҳам кенг ривожланган бўлиб, шартли ҳукм канада адлия тизимининг ажралмас бир қисмига айланиб улгурган. Бунга сабаб 1955 йилда с-41 Биллингни қабул қилиниши. Канада қонун чиқарувчилари қамоққа олиш масаласигага эътибор қаратиш ўрнига, шартли ҳукм баъзи жиноятчиларни қамоқдан ва жамиятда ушлаб туриш учун мўжжалланган. Бў кўпинча жазони ўй қамоғи остида ўз ўйларида ўташни англатади, у эрда улар ишлашда ёки мактабда, ўқишни давом еттиришлари мумкин.

Ҳуқуқбузарларнинг хаммаси ҳам дастурдан фойдаланиш мумкин эмас. Кўриб чиқилиши учун жазо муддати икки йилдан ортиқ бўлмаслиги ва судья жиноятчининг жамият учун хавф тўғдирмаслигига ишонч ҳосил қилиши керак. Дастурга қабул қилинган маҳбуслар ҳам суд томонидан белгиланган муайян шартларни бажариши керак. Спиртли ичимлик ва гиёҳванд моддаларни истеъмол қилмаслик ва комендантлик соати ва жамоат ишлари. 2003-2004 йилларда ахлоқ тузатиш ишлари назорати остидаги маҳкумларнинг 13 миннга яқини ёки 12 фиози шартли ҳукм остида жамиятда яшаган. Беларусия Жиноят кодекси 78-моддаси 1-қисмига асосан¹ суд содир этилган жиноятнинг ижтимоий хавфлилик хусусияти ва даражасини, айбдорнинг шахсини ва ишнинг бошқа ҳолатларни ҳисобга олади.

Молдова Жиноят кодекси 90-модда 1-қисмига асосанⁱⁱⁱ суд ишнинг ҳолатлари ва айбдорнинг шахсини ҳисобга олади.

Озарбайжон Жиноят кодекси 70-моддаси 2-қисмига асосан^{iv} суд шартли ҳукми тайинлашда содир этилган жиноятнинг ижтимоий хавфлилик хусусияти ва даражасини, маҳкумнинг шахсини, шунингдек айбни енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларни ҳисобга олади.

Украина Жиноят кодекси 75-моддаси 1-қисмига асосан жиноятнинг оғирлиги, айбдорнинг шахси ва ишнинг бошқа ҳолатларини ҳисобга олади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Абдурасулова К. Р. Аёллар жиноятчилиги вауларнинг олдини олиш муаммолари. Ўқув кўлланма / масъул муҳаррир: ю.ф.д., проф.

М.Х.Рустамбоев. - т.: тдую нашриёти, 2009. -161 бет.

2. Зиёдуллаев М. Милиция таянч пунктларининг жамоат тартибини саклаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини бошқариш: ўқув-методик кўлланма / масъул муҳаррир юрид. Фан. Доктори И. Исмаилов. – т.:

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2008. – 92 б.

3. Исмаилов И. Жиноятчиликда уюшганлик: назария ва амалиёт муаммолари. – т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2005. – 168 б.

4. Саиткулов К.А. Ички ишлар органлари профилактика хизматларининг фукаролик жамияти институтлари билан ҳамкорлигини ташкил этиш: ўқувамалий кўлланма / юридик фанлар доктори, проф. И. Исмаиловнинг таҳририда. – т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015. – 123 б.

5. Хўжакулов С.Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш: Монография / Масъул муҳаррир ю.ф.д., доц.

И.Ю. Фазилов. □ Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019. □ 4 б.

6. Саидов А., Таджиханов У., Одилқориев Х. Давлат ва ҳуқуқ асослари:

Дарслик. –Т.: Шарқ.–Б. 45.

7. Юридик энциклопедия/ юридик фанлар доктори, профессор У. Таджихановнинг умумий таҳририда.–Т.: “Шарқ”, 2001. –Б. 652.

Исмаилов И. Саиткулов Қ.А., Ҳуқуқбузарликлар виктимологик профилактикаси чора-тадбирлари: Республика илмий-амалий конференция материаллари.